

Jakub II. – posledný katolícky nádych na anglickom tróne

Karol Gazdík

22. októbra 2022 ✝ **História**

16. septembra 1701 zomrel vo francúzskom exile posledný katolícky kráľ Anglicka, Škótska (posledný kráľ, ktorý sa tu tituloval ako *kráľ Škótov*) a Írska – Jakub II. z dynastie Stuartovcov. Reálne vládol v rokoch 1685 – 1688. V rámci dynastie Stuartovcov bol síce (spolu s jeho otcom Karolom I.) najmenej úspešný, no na druhej strane v otázkach katolíckej Cirkvi bol svetlom tejto dynastie. Explicitne pri ňom platilo to, čo môžeme sledovať i v dnešných časoch – že byť uvedomelým katolíkom je v očiach spoločnosti neoblíbenou skutočnosťou hodnou prenasledovania a nevôle.

Portrét Jakuba II. od sira Petra Lelyho

zdroj: wikimedia commons

Aby som trochu ozrejmil, prečo práve Jakuba II. považujem za akési „svetlo“ dynastie Stuartovcov, dovoľm si tu načrtnúť medailón „personálneho obsadenia“ tejto dynastie.

Po smrti Alžbety I. z dynastie Tudorovcov sa anglickým kráľom stal Jakub, syn popravenej Márie Stuartovej, škótskej a francúzskej kráľovnej a vernej katolíčky. Vládol ako kráľ Jakub I., čím sa splnil veľký sen jeho matky – aby Stuartovci zasadli na anglický trón. Jakub I. bol však veľký čudák. Na love rád potieral krvou uloveného zvieraťa tváre svojich dvoranov. Bol netaktný, miloval voyerizmus, oddával sa mágii a netajil sa ani svojou homosexualitou. Jeho syn Karol I. vtiahol Anglicko do tridsaťročnej vojny a ako kráľ stroskotal na zlých vzťahoch s parlamentom, ktoré vyústili do revolúcie a občianskej vojny. Za túto (v očiach parlamentu) velezradu bol postavený pred súd a hoci spochybňoval jeho legitimitu, veriac v kráľovskú moc danú od Boha,

bol odsúdený na trest smrti. Popravený bol 30. januára 1649.

Po smrti Karola I. chvíľu vládol v Anglicku parlament, ktorý po búrlivom prejave, kde nazval poslancov špinavými prostitútkami, ktorých bohom je zlato, rozpustil Oliver Cromwell. Skúšal následne vytvoriť tzv. „parlament svätých“, kde vybral ctihodných veriacich mužov, no vidiac, že to nikam nevedie, nechal sa nakoniec vyhlásiť za doživotného lorda protektora.

Po smrti „diktátora“ Cromwella bola monarchia v Anglicku reštaurovaná a na trón nastúpil najstarší syn popraveného Karola – Karol II. Ten stihol až dvakrát rozpustiť parlament a svoju vládu ukončil ako absolutistický kráľ. Za jeho vlády sa anglický ľud potrápil s pandémiou moru a Londýn v roku 1666 zachvátil obrovský požiar. Ako patrón umenia a vedy pomohol založiť Kráľovskú spoločnosť, ktorej členom bol napríklad Isaac Newton. So svojou legitímnu manželkou nemali žiadneho potomka, ktorý by po ňom zasadol na trón. No zato mal so 7 milenkami 14 nemanželských detí, ktoré uznal za svoje. V roku 1685 ho postihla mŕtvica a v posledný deň svojho života bol prijatý do katolíckej Cirkvi.

Korunovačný portrét Karola II.

zdroj: wikimedia commons

Nakoľko Karol II. nemal legitímneho dediča z vlastnej krvi, zasadol na trón jeho mladší brat Jakub II., o ktorom si ešte povieme. Po jeho zvrhnutí z trónu a vyhnaní z Anglicka bola na trón dosadená jeho staršia protestantská dcéra z prvého manželstva – Mária II. Stuartová a jej manžel Viliam III. Oranžský. Poslednou kráľovnou z rodu Stuartovcov bola Anna, mladšia dcéra Jakuba II. Bola plachá, prehliadaná, trpela bolestivou dnou a nakoľko nebola veľmi vzdelaná, bola skvelým terčom manipulácie. Prekonala 12 prirodzených potratov, kde dieťa buď nedonosila alebo sa narodilo mŕtve a jej jediná nádej – syn Viliam – zomrel ako 11-ročný na kiahne. Čistá to tragédia, ku ktorej môžeme pripočítať aj Annine lesbické vzťahy, pričom jej prvá favoritka za ňu prakticky vládla a druhá ju hnusne využívala.

Vidíme teda, že rod Stuartovcov sa niesol, až na pár zábleskov, na vlnách protestantizmu a nie veľmi usporiadaného života. Veľkou výnimkou bol práve kráľ Jakub II., ktorý nastúpil na trón po svojom bratovi Karolovi II. Jakub mal od detstva veľmi blízky vzťah ku katolicizmu, nakoľko jeho matka bola katolíčka a

svoje detstvo a dospievanie prežil v katolíckom prostredí. Počas svojej služby v španielskej armáde sa spriatelil s dvoma írskymi katolíckymi bratmi v rojalistickom sprievode, Petrom a Richardom Talbotom, a začal sa odcudzovať anglikánskym poradcom svojho brata.

K jeho ďalšej katolíckej formácii prispel čas strávený vo Francúzsku, kde sa dostával do kontaktu s obradmi katolíckej Cirkvi, čo ho spolu s jeho prvou ženou Annou začalo k tejto viere priťahovať. Výsledkom týchto vplyvov bolo to, že Jakub nakoniec prijal v roku 1668 alebo 1669 Eucharistiu, čím sa pochopiteľne stal synom katolíckej Cirkvi. Jeho konverzia však bola ešte niekoľko rokov držaná v tajnosti a naďalej navštevoval anglikánske bohoslužby. Katolícku vieru prijala na sklonku života aj jeho prvá žena Anna Hydeová, ktorá zomrela na rakovinu prsníka. Na smrteľnej posteli sa jej bratia Henry a Laurence pokúsili priviesť anglikánskeho kňaza, aby jej dal prijímanie, ale Anna odmietla a prijala *viaticum* katolíckej Cirkvi.

Rastúce obavy z rímskokatolíckeho vplyvu na dvore viedli anglický parlament v roku 1673 k zavedeniu Zákona o prísaha (*Test Act*). Podľa tohto zákona museli všetci civilní a vojenský úradníci zložiť prísahu, v ktorej sa museli dištancovať od doktríny transsubstanciácie, odsudzovať určité praktiky katolíckej Cirkvi ako poverčivé a modlárske a prijímať Eucharistiu pod záštitou Anglikánskej cirkvi. Jakub odmietol prísahu zložiť a namiesto toho sa rozhodol vzdať postu lorda vysokého admirála. Jeho konverzia na rímsky katolicizmus bola týmto odhalená.

Karol II. sa postavil proti bratovej konverzii odmietavo a nariadil, aby Jakubove dcéry Mária a Anna boli vychovávané v prísnom protestantizme pod záštitou Anglikánskej cirkvi. Na Karola II. bol dokonca vyvíjaný politický nátlak, aby uznal svojho nemanželského syna Jakuba Scotta, vojvodu z Monmouthu za svojho právoplatného dediča a brata Jakuba z následníctva vylúčil.

Napriek Karolovmu odmietavému postoju voči Jakubovmu katolicizmu, dovolil bratovi, aby sa jeho druhou ženou stala talianska katolícka princezná Mária Beatrice d'Este z Modeny. Mnoho Britov však považovalo novú vojvodkyňu z Yorku za agentku pápežstva. Vyvolalo to nevôľu a Jakub bol po tomto škandále nútený opustiť kráľovský dvor v Londýne a uchýliť sa do Škótska. No i tieto odmietania jeho osoby ho nezlomili a katolíckej viery sa nevzdal. Bol známy svojou oddanosťou Cirkvi. Raz aj povedal: „*Ak by na to bola príležitosť, dúfam, žeby mi Boh dal svoju milosť, aby som podstúpil smrť za pravé katolícke náboženstvo, rovnako ako vyhnanstvo.*“

Svadobný odev Jakuba II. z roku 1673, Victoria and Albert Museum

zdroj: wikimedia commons

Protikatolícka hystéria v Anglicku sa však stupňovala ďalej. Jej hnacím motorom bolo aj to, že Karol II. stále nesplodil svojho nástupcu a narastala tak obava, že sa kráľom stane jeho katolícky brat Jakub. Túto spoločenskú hystériu ešte znásobil anglikánsky kňaz Titus Oates, ktorý si vymyslel, že jezuiti chystajú pápežské sprisahanie s cieľom zavraždiť Karola II. Toto obvinenie viedlo k poprave najmenej 22 ľudí a umocnilo tzv. krízu vylúčenia – snahu zbaviť Jakuba následníctva trónu. Táto kríza „vytvorila“ dve nové strany. Toryovia boli proti tomuto vylúčeniu, zatiaľ čo „vidiecka strana“, ktorej členovia boli čoskoro nazývaní whigovia, vylúčenie z následníctva podporovali. A čo sa týka fiktívneho sprisahania, nakoniec sa Oatesova spleť obvinení rozpadla, čo viedlo k jeho zatknutiu a odsúdeniu za krivú prisahu.

Titus Oates na pranieri

zdroj: wikimedia commons

Po enormných eskaláciách napätia však nastalo v roku 1683 zmiernenie nevôle Angličanov voči Jakubovi. Dopomohlo k tomu odhalenie sprisahania s úmyslom zavraždiť Karola a jeho brata Jakuba a podnietiť republikánsku revolúciu s cieľom znovu nastoliť vládu parlamentu. Karol využil bratovu znovu sa oživujúcu popularitu a v roku 1684 ho pozval späť do tajnej rady. To otvorilo Jakubovi cestu na anglický trón. O rok nato Jakubov brat Karol II. zomiera s milosťou obrátenia a konverzie ku katolicizmu. „*Kráľ je mŕtvy, nech žije kráľ Jakub II.*“ Počiatočný odpor proti jeho nástupu bol malý a šírili sa správy o tom, že sa verejnosť radovala z riadneho nástupníctva.

Aj nový parlament, ktorý sa zišiel v máji 1685 a ktorý získal meno „lojálny parlament“, bol Jakubovi spočiatku naklonený. Nový kráľ však musel na začiatku svojej vlády čeliť dvom povstaniam, pričom jedno bolo vedené jeho synovcom, vojvodom z Monmouthu, ktorý si ako nemanželský syn Karola II. činil nároky na trón. Hoci boli obe povstania ľahko porazené, znásobilo to Jakubovo odhodlanie voči jeho nepriateľom. A s tým prišli aj rozhodnutia, ktoré smerovali k jeho pádu.

Vojvoda z Monmouthu zapojený do sprisahania proti Jakubovi II.

zdroj: wikimedia commons

Jakubova politika smerujúca k posilneniu kráľovskej moci a k zrušeniu reštrikcií namierených proti katolíkom vyvolávala všeobecnú nevôľu. Problémom bolo tiež to, že Jakub dosadzoval do významných úradov hlavne katolíkov a snažil sa bojkotovať Zákon o prísaha. V apríli 1688 vydal Deklaráciu zhovievavosti a následne nariadil anglikánskym duchovným, aby ju čítali vo svojich kostoloch. Keď sedem biskupov, vrátane arcibiskupa z Canterbury, predložilo petíciu požadujúcu prehodnotenie kráľovej náboženskej politiky, boli zatknutí a súdení za poburujúcu urážku na cti.

Poplach verejnosti sa zvýšil, keď kráľovná Mária (po celom rade potratov a mŕtvo narodených detí) porodila 10. júna toho istého roku syna a dediča Jakuba Františka Eduarda, ktorý mal byť vychovávaný v katolíckej viere. Keď jedinými Jakubovými možnými nástupcami boli jeho dve protestantské dcéry, mohli anglikáni vnímať jeho prokatolícku politiku ako dočasný jav, ale keď sa princovým narodením otvorila možnosť trvalej katolíckej dynastie, museli všetci jeho odporcovia svoj postoj prehodnotiť a konať.

Medzi niektorými vplyvnými anglikánmi sa preto začali šíriť divoké zvesti, že pravý princ sa narodil mŕtvy, a preto bol zamenený iným živým dieťaťom, ktoré bolo do kráľovskej pôrodnej komnaty prepašované v ohrievacej panvici. Protestantom sa zdalo tiež podozrivé, že všetci, ktorí sa zúčastnili pôrodu, boli katolíci. Šírila sa aj ďalšia fáma, že Jakub II. nebol otcom, nakoľko mal byť vraj impotentný kvôli pohlavnej chorobe, ktorou sa nakazil pred rokmi. O stáročia neskôr genetické testovanie potomkov Jakuba Františka potvrdilo,

že bol skutočne Stuart a že teda išlo o nehanebné klamstvá.

Skupina majiteľov veľkých panstiev a vysokých hodnostárov sa v tej chvíli rozhodla zbaviť krajinu katolíckeho kráľa aj jeho potomka z druhého manželstva. Obrátili sa preto na miestodržiteľa Spojených provincií nizozemských Viliama III. Oranžského s výzvou, aby sa ujal trónu Anglicka, Škótska a Írska. Viliam III. Oranžský, zať a synovec Jakuba II., neotáľal a vylodil sa v Anglicku so svojou silnou armádou. Počas niekoľkých týždňov sa väčšina obyvateľov krajiny postavila na jeho stranu.

Vylodenie princa Oranžského v Torbay – začiatok tzv. Slávnej revolúcie, Jan Hoynck van

Papendrecht

zdroj: wikimedia commons

Uskutočnila sa tak Slávna revolúcia, ktorá Jakuba II. zosadila z anglického trónu a dosadila naň Jakubovu protestantskú dcéru Máriu a jej manžela Viliama III. Oranžského. Jakub II. utiekol (Viliam z neho nechcel urobiť mučeníka, nechal ho preto utiecť) so svojou ženou a synom do Francúzska a druhýkrát vo svojom živote sa tak ocitol vo vyhnanstve. Jakubov bratranec Ľudovít XIV. mu vo Francúzsku poskytol palác aj peniaze a v jednom prípade ho aj donútil, aby skúsil trón získať naspäť, čo však skončilo neúspechom.

Na kráľovských dvoroch v Európe bola správa o zbavení legálneho monarchu trónu prijatá s odporom a Viliam III. Oranžský bol označený za uzurpátora. Dokonca aj v samotnom Anglicku sa ozvali protestné hlasy. Sám arcibiskup canterburský, donedávna Jakubov veľký odporca a väzeň, nových vládcov neuznal a odmietol svoju účasť na korunovácii Viliama III. Oranžského a Márie Stuartovej. Aby sa do budúcnosti predišlo podobnému „katolíckemu incidentu“, bol v decembri roku 1689 prijatý jeden z najdôležitejších ústavných zákonov v anglickej histórii – *Bill of Rights*. Ten okrem iných vecí hovorí, že „*katolíci alebo tí, ktorí by s katolíkom uzavreli sobáš, sú z následníctva na anglický trón vylúčení*“.

Jakub bol následne, počnúc rokom 1697, medzinárodne uznaným kráľom Anglicka, Škótska a Írska *de iure*, zatiaľ čo jeho konkurent Viliam III. Oranžský vládol ako kráľ Anglicka, Škótska a Írska *de facto*. Vzniklo aj hnutie jakobitov, ktorí boli priaznivcami zosadeného Jakuba a snažili sa jemu i jeho synovi pomôcť získať trón naspäť. Neúspešne. A tak ako som začínal, tak pomaly končím – smrťou Jakuba II. vo francúzskom vyhnanstve.

Ľudovít XIV. umierajúcemu Jakubovi II. sľúbil, že sa o jeho rodinu a deti postará akoby bol ich vlastný otec, čo aj dodržal. Jakubove časti tela ako srdce, mozog, vnútornosti a tkanivo z jeho pravej paže, boli pochované v rôznych katolíckych inštitúciách – kostoloch, kláštoroch či kolégiách; pričom jeho telo pochovali v trojitom sarkofágu v kaplnke svätého Edmunda v kostole anglických benediktínov v Rue Saint-Jacques v

Paríži. Objavili sa dokonca snahy o jeho kanonizáciu.

Jakubov syn Jakub František, s neskorším prívlastkom „Starý pretendent“, zostal po otcovom vzore taktiež verný katolíckej viere. Mohol totiž získať anglický trón naspäť za predpokladu, že konvertuje na anglikánsku vieru. Jeho reakcia však bola neústupčivá: *„Vybral som si svoj vlastný smer, preto je na ostatných, aby zmenili svoje pocity.“* Vo Veľkej Británii tak vládli králi z hannoverskej dynastie a nároky a tituly Jakuba Františka neboli nikdy uznané, takže celý svoj život prežil v exile.

Princ Jakub František Eduard známy ako „Starý pretendent“

zdroj: wikimedia commons

Podľa jakobitskej postupnosti pretendentov anglického trónu by v súčasnosti mal byť anglickým panovníkom František Bonaventura Adalbert Mária, vojvoda bavorský z dynastie Wittelsbach. On sám sa, samozrejme, tohto práva nedomáha.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/jakub-ii-posledny-katolicky-nadych-na-anglickom-trone/>